

УКРАЇНСЬКА МОВА Й ЛІТЕРАТУРА

В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ

ПЕРЕДПЛАТНИЙ ІНДЕКС 22677

6, 2013

ЧИТАННЯ – НАЙКРАЩЕ НАВЧАННЯ
ЯК ВІДНОВИТИ ІНТЕРЕС УКРАЇНЦІВ
ДО ЧИТАННЯ КНИЖОК?

«Я ЗАВЖДИ ЗОСТАНУСЬ... УКРАЇНЦЕМ»
ТВОРЧИЙ ПОРТРЕТ ЮРІЯ ДАРАГАНА,
11 КЛАС

ЄДНІСТЬ І ВОЛЯ –
КРИЛА НАРОДНОГО ВІДРОДЖЕННЯ
ЗА ІСТОРИЧНОЮ ПОВІСТЮ
ІВАНА ФРАНКА «ЗАХАР БЕРКУТ»
7 КЛАС

УРОК-КОНКУРС ЗА
РОМАНОМ-ТРИЛОГІЄЮ
ВОЛОДИМИРА РУТКІВСЬКОГО «ДЖУРИ...»
8 КЛАС

ПОСПІШАЙТЕ ПЕРЕДПЛАТИТИ
НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ФАХОВІ ЖУРНАЛИ

ДОКЛАДНІШЕ НА PEDPRESA.COM.UA

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ
ПЕДАГОГІЧНА
ПРЕСА
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО

НАУКА - ШКОЛІ

МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

Наталія МОРДОВЦЕВА

Особливості використання лінгвістичних текстів на уроках української мови

2

Раїса ДРУЖЕНЕНКО

Використання навчальних диктантів з елементами лінгвістичного аналізу тексту на уроках української мови

5

ПОЕТИЧНА МОЗАЙКА

Леся СИДОРОВИЧ

Наповнила, залила, затопила
Меленькі і невтомні бомбардири
Витинанки дерев засвітилися
зеленню ніжно
Акації, акації, акації
Сонце

8, 19, 60

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ РОЗВІДКИ

Роман ЯРОШЕНКО,

Катерина ЯРОПОВЕЦЬКА

Засоби відображення українських наукових видань кінця XIX – початку XX століття

9

Олеся ПОНОМАРЕНКО

Класицизм і романтизм у живописі історичного жанру Шевченка-художника

Ескіз «Богдан Хмельницький з сином перед кримським ханом»

16

ГОВОРІМО ПРАВИЛЬНО

Світлана ЄРМОЛЕНКО

Яке слово вибрати?

18, 42

МЕТОДИЧНА МАЙСТЕРНЯ СЛОВЕСНИКА

УРОК НА КОНКУРС

Галина МАНЗЕВИТА

Удосконалення й закріплення знань з теми «Фонетика. Орфографія»
Українська мова, 5 клас

20

Марія МАРТИНОВА,

Олена КУЧЕРЕНКО

Єдність і воля – крила народного відродження

Підсумковий урок за історичною повістю Івана Франка «Захар Беркут»

Українська література, 7 клас

22

Ірина ПРИСЯЖНА

Українські історичні пісні

Про звияжну боротьбу козаків з турецько-татарськими нападниками, лицарів-оборонців рідної землі

Українська література,
8 клас

28

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ

Зінаїда БАКУМ

Особливості вивчення фонетики в профільній школі

32

ЛІТЕРАТУРА РІДНОГО КРАЮ

УРОК НА КОНКУРС

Олена ГОЛИК

«Я завжди зостанусь... українцем»

Творчий портрет

Юрія Дарагана

Українська література,
11 клас

34

ПОЗАКЛАСНЕ ЧИТАННЯ

УРОК НА КОНКУРС

Лідія ЛІСНИЧА,

Ніна РОМАНЦОВА

Урок-конкурс за романом-трилогією Володимира Рутківського «Джури...»

«Джури козака Швайки»,

«Джури-характерники»,

«Джури та підводний човен»

Українська література, 8 клас

43

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ПОШУКИ

Надія ДЖАДЖА

Читання найкраще навчання.

Як відновити інтерес українців до читання книжок?

47

Оксана РОМАНЧУК

Створення фанфіків на уроках української літератури

61

МАЙСТЕР-КЛАС

Олена ОСТАПЧЕНКО

Тренінг риторичної майстерності

Навчальна гра-змагання

«Ораторський турнір»

64

Остапченко Олена Вадимівна,
старший викладач кафедри української мови
Київського університету імені Бориса Грінченка

ТРЕНІНГ РИТОРИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ: НАВЧАЛЬНА ГРА-ЗМАГАННЯ «ОРАТОРСЬКИЙ ТУРНІР»

У практиці шкільного навчання вже давно й активно використовуються такі форми роботи, де молода людина може і здобувати знання, і розважатися. Це різноманітні турніри ерудитів, конкурси, вікторини, брейн-ринги, ігри-шоу – все те, що ми називаємо інтелектуальними розвагами. Їх дуже люблять учні, із задоволенням проводять учителі, бо відчують притягальну силу таких змагань, яка пульсує в напрузі пристрастей і злетах думки.

Спираючись на власний досвід, хочемо поділитися деякими міркуваннями щодо проведення таких заходів.

По-перше, майбутніх учасників конкурсу треба націлювати на серйозну попередню підготовку - як інтелектуальну, так і психологічну, адже з обмеженої навчальної час гри вони повинні сприйняти досить великий обсяг інформації обговорити її, висунути свої версії, зробити правильний вибір. Добре було б, якби кожна команда мала в підготовчий період досвідченого інтелектуала-"тренера".

По-друге, дуже важливою умовою справді продуктивної гри, яка спонукає учасників до інтелектуальних пошуків, змушує мислити, є коректна і цікава форма запитання. Воно має бути красивим, інтригуючим, інформативно насиченим, давати поживу для розуму, для аналізу й оцінки почутого, а не лише напружувати пам'ять.

По-третє, глядачі не повинні бути пасивними спостерігачами. Форми їх активної участі можуть бути різними – це, звичайно, і підтримка гравців, і допомога командам, і спеціальні конкурси для глядачів, запитання – „аукціони” тощо.

І насамкінець кілька конкретних порад, щоб дидактична гра не лише виконала свою навчальну функцію, а була цікавою й веселою:

- ретельно готуйте музичні і літературні номери, подбайте про всі атрибути гри, починаючи з оголошення і закінчуючи призами, бо не секрет, що по-справжньому сучасний конкурс – це передусім мистецьке видовище, шоу, а не просто озвучування текстів;

- дуже відповідально поставтеся до вибору ведучого, адже комунікабельність, інтелект, тактовність і, звичайно, артистизм мають бути його головними якостями;

- заздалегідь визначте систему і критерії оцінювання, склад журі, оскільки у змаганні має бути об'єктивно визначений переможець.

Практика свідчить: такі інтелектуальні розваги, коли важливі і серйозні теми розглядаються без надмірного пафосу і моралізаторства, коли активно й захоплено працюють не лише півтора десятка ентузіастів, а весь зал, коли учні під час гри легко, без примусу і особливих зусиль здобувають нові знання, причому досить міцні, і зростають у власних очах, – такі інтелектуальні розваги дозволяють ставити і розв'язувати досить складні дидактичні і виховні завдання.

Пропонуємо вашій увазі сценарій навчальної гри-змагання «Ораторський турнір». Її можна провести зі старшокласниками спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, студентами коледжів - всіма тими, хто поглиблено вивчає мову.

I. Підготовчий етап.

II. Етап проведення:

1. Організаційна частина. Мотивація навчальної діяльності.

Оголошення мети і завдань гри, правил її проведення та оцінювання учасників. Представлення членів журі та асистентів-помічників (з числа учнів). Визначення кола обов'язків усіх учасників гри.

2. Самопрезентація команд. Вітальні виступи (театралізовані).

3. Тренінг техніки мовлення. Конкурс «Відточуймо зброю!»:

*конкурс майстрів артикуляційної та дихальної гімнастики,
конкурс скоромовок (проводять представники кожної команди).*

Заздалегідь підготовані учасники пропонують своїм суперникам розучити скоромовки і позмагатися у вправності їх вимовляння. Журі оцінює мовленнєву вправність кожної команди певною кількістю балів.

4. Театралізований конкурс-домашнє завдання «Упізнай оратора»

Гравець (або гравці) від кожної команди представляє когось із відомих ораторів давнини чи сьогодення, виголошуючи уривок промови. Оцінюючи цей конкурс, журі враховує ораторські здібності, майстерність перекладу, артистизм учасників.

5. Конкурс ерудитів «Нам є чим пишатися, нам є ким пишатися»

Конкурс проводиться у форматі гри «Три спроби». Ведучий зачитує (або демонструє з допомогою інтерактивної дошки) певний текст, який подається трьома «порціями-підказками». Учасники мають визначити, про кого чи про що йде мова. Після кожної підказки команди записують відповіді на аркушах і передають журі. За правильну

відповідь з першої спроби команда заробляє, приміром, 30 балів, з другої спроби – 20, з третьої – 10 балів. Якщо є можливість, у цьому конкурсі дуже доречними можуть бути фото- або відеопитання.

Завдання I.

Спроба 1. Людина з чотирма іменами

Доля **цієї видатної людини** була щедра на несподівані повороти, а життя, сповнене суперечностей, минуло в невсипущій плідній праці. Сучасники й нащадки дивувалися, як легко **він** змінював переконання, так само, як й імена. **Його** справжнє ім'я, дане при народженні, - Елеазар. Батьківське прізвище Церейський. При хрещенні був названий Єлісієм. Закінчивши Києво-Могилянський колегіум і вирішивши продовжити освіту, **він** вступає до Володимир-Волинського уніатського колегіуму, живе у василіянському монастирі, де приймає унію й постригається у ченці під іменем Самуїла. У метрикулі студента-філософа другого року Самійла Церейського зазначено: «Великих здібностей та найвищого успіху. З відзнакою захистив прилюдно всю філософію».

Провчившись у Римі три роки, Самійло прибуває до Почаєва, де знову стає православним. Згодом повертається до Києва, проходить епітимію і при вступі до Київського братства постригається у православні ченці, прийнявши ім'я в пам'ять про свого дядька. Саме під цим іменем він і відомий в історії.

Спроба 2. Випереджаючи час

У своїй праці «Натурфілософія» **він** висловив надзвичайно цікаві тези про світобудову, які адекватні або навіть ідентичні сучасним уявленням астрономії, космології, космогонії та квантової фізики. **Він** сформулював фундаментальну тезу про зв'язність часу, простору і матерії, яка лежить в основі сучасної теорії відносності. Тільки «закритість» досягнень українських мислителів перед світом і невивченість їхніх праць до сьогодні не дає змоги поставити ім'я нашого вченого на достойне місце поряд з Лукрецієм Тітом Каром, Ньютоном, Фрідманом, Ейнштейном.

Учений працював над найважливішими фундаментальними філософськими, природознавчими, світоглядними проблемами — вченням про матерію, рух і спокій, світло, планети, зірки, Сонце, а також про природні процеси на Землі — землетруси, атмосферні явища. Можна з упевненістю говорити про визначні для того часу досягнення українського вченого на цій ниві, про велику історичну перспективу його ідей.

Спроба 3. Поліглот, поет, доброчинець, ректор

Саме **він** виступив покровителем Ломоносова, коли того збиралися виключити із Слов'яно-греко-латинської академії. Непогано володів багатьма європейськими мовами, писав ними вірші. Мав багату бібліотеку, що

нараховувала близько 30 тисяч книжок, в основному латиною. На власні кошти створив і розмістив у своєму будинку школу для бідних й осиротілих дітей. Саме він був ректором Киво-Могилянської академії, викладав риторику і богослів'я.

Відповідь: Феофан Прокопович.

Завдання II.

Спроба 1. Цей видатний громадсько-культурний діяч, письменник, вчений, видавець мав кілька псевдонімів. Зокрема, деякі свої літературні твори він підписував як **Василь Чайченко**. В літературі він виступав як поет, прозаїк, драматург.

Уродженець Харківщини, він працював на Слобожанщині, Катеринославщині, у Чернігові й Києві. 1905 року заснував Українську радикальну партію.

Спроба 2. Відомий своєю видавничою діяльністю. Окрім літературних творів, широкої популярності набули впорядковані ним три томи «Етнографічних матеріалів», популярні наукові книжки для народу. За радянських часів твори письменника були заборонені аж до 60-х років ХХ-го століття. Похований у Києві.

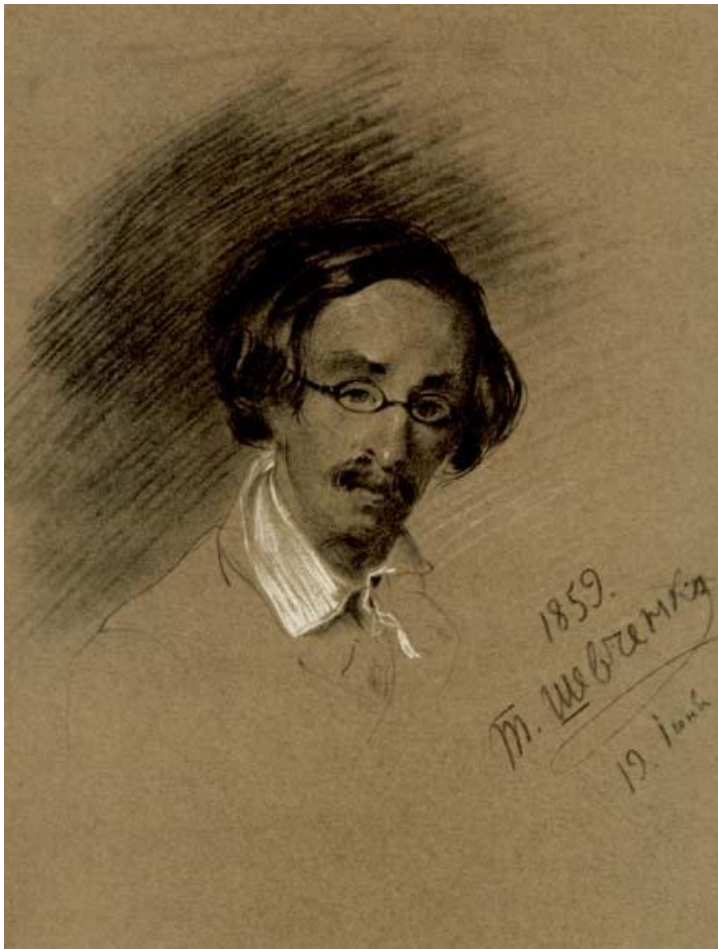
Спроба 3. Найвагомішим його внесом у вітчизняну культуру стало упорядкування і видання «Словаря української мови» в 4-х томах 1907 – 1909 років. Цей твір по праву вважають першим ґрунтовним Словником української мови.

Відповідь: Борис Грінченко

Завдання III.

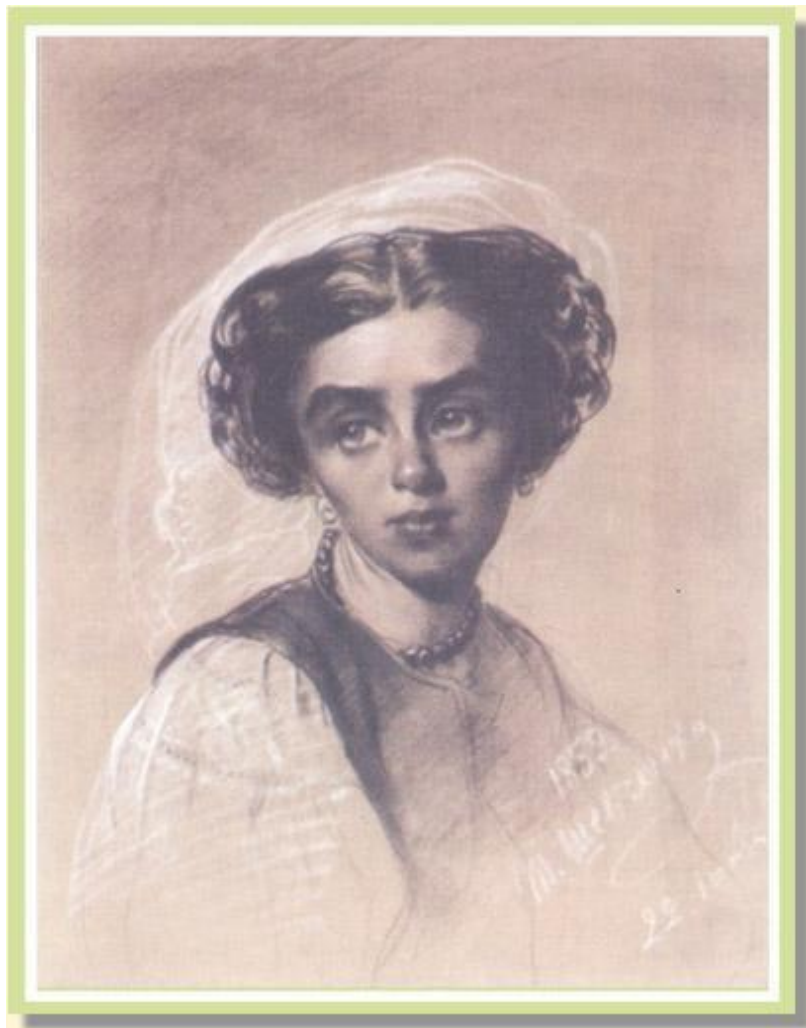
Спроба 1: фотопитання

Цей український учений-енциклопедист (дуже широкого діапазону — від ботаніки до історії), філолог, етнограф, поет походив зі старшинського козацького роду на Полтавщині. Закінчив Московський університет (словесний і природничий відділи філософського факультету, згодом ще й медичний). Перед вами портрет цієї людини, виконаний Тарасом Шевченком.

Спроба 2: фотопитання

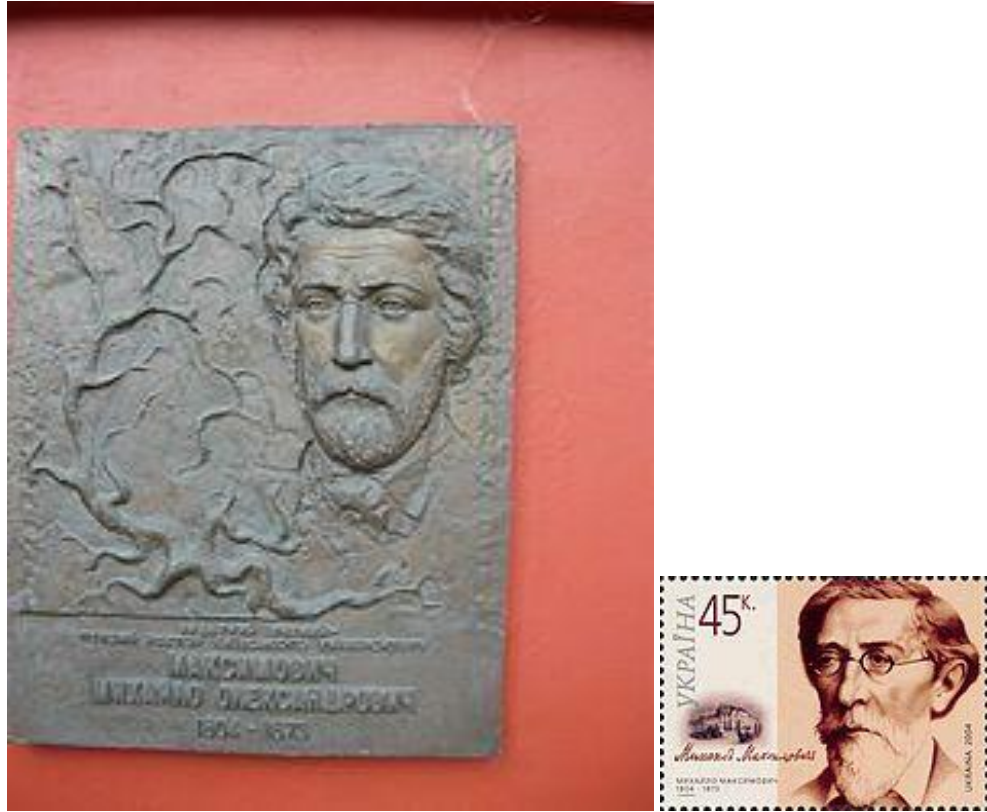
Молодій дружині цього вченого Марії Василівні Тарас Шевченко подарував автограф свого вірша «Садок вишневий коло хати». Поет записав у щоденнику: "Какое милое, прекрасное создание! Но что в ней очаровательней всего - это чистый, нетронутый тип моей землячки".

Спроба 3: фотопитання

Меморіальна дошка на честь цього науковця, яскравого представника українського академічного красномовства, першого ректора Київського університету, встановлена на фасаді Червоного корпусу. 2004 року було випущено поштову марку України, присвячену 200-річчю з дня народження цієї людини

Відповідь: Михайло Максимович

Завдання IV.

1. Один із найстаріших навчальних закладів у світі і перша вища школа у Східній Європі. Заснована 1631 року. Спочатку називалася колегія, а з 1701 року – академія. На кошти гетьмана Івана Мазепи у цей час було збудовано новий будинок академії.

2. Риторичні надбання цього навчального закладу були особливо значними у 17 – 18 ст. Риторика стала живою наукою, яка готувала до життя, давала «хліб насущний». Кожний ритор читав свій навчальний курс, що складався з теоретичної частини (лекції, трактати) і практичної (дискусії, діалоги). В архівах до сьогодні збереглося понад 180 таких рукописних риторик.

3. За наказом імператора Олександра у 1817 році академія була закрита. А з 1992 року цей навчальний заклад у Києві діє як університет і є вищим закладом освіти міжнародного рівня.

Відповідь: Києво-Могилянська академія

6. Конкурс знавців фразеології «Хто автор?»

Учасники гри мають визначити, кому належать наведені крилаті вислови, встановивши відповідність між фразами і їх авторами. Час виконання завдання – 5-6 хвилин. Аркуші з відповідями команди подають журі, яке оцінює правильність записів. Після перевірки учасники гри озвучують правильні відповіді.

1. У мові найкращий учитель народ.
2. Багато говорити і багато сказати не є те саме.
3. Розтікатися мислю по дереву.
4. Це буде мати городів руських.
5. Всякому городу нрав і права.
6. У всякого своя доля і свій шлях широкий.
7. Хто моря переплив і спалив кораблі за собою,
Той не вмере, не створивши нового добра.
8. Нове життя нового прагне слова.
9. Єдина справжня розкіш - розкіш людського спілкування.
10. Жити – означає боротися.
11. Красномовство – це не що інше, як уміння надавати красу логічним побудовам.
12. Словники – це всесвіт в алфавітному порядку.

Автори крилатих висловів:

Софокл

літописний співець Боян

князь Олег

Платон

Тарас Шевченко

Дені Дідро

Григорій Сковорода

Леся Українка

Максим Рильський

Анатоль Франс

Антуан де Сент-Екзюпері

Сенека

Відповіді до конкурсу знавців фразеології «Хто автор?»

1. У мові найкращий учитель народ (*Платон*)
2. Багато говорити і багато сказати не є те саме (*Софокл*)
3. Розтікатися мислю по дереву (*Слово о полку Ігоревім, літописний співець Боян*)
4. Це буде мати городів руських (*князь Олег, 882 року, Повість врем'яних літ*)
5. Всякому городу нрав і права (*Григорій Сковорода*)
6. У всякого своя доля і свій шлях широкий (*Тарас Шевченко*)

7. Хто моря переплив і спалив кораблі за собою,
Той не вмере, не створивши нового добра (*Леся Українка*)
8. Нове життя нового прагне слова (*Максим Рильський*)
9. Єдина справжня розкіш - розкіш людського спілкування (*Антуан де Сент-Екзюпері*).
10. Жити – означає боротися (*Сенека*)
11. Красномовство – це не що інше, як уміння надавати красу логічним побудовам (*Дені Дідро*)
12. Словники – це всесвіт в алфавітному порядку (*Анатоль Франс*)

7. Конкурс «Мовою оригіналу»

Учасники гри мають встановити відповідність між латинськими афоризмами та їх українськими відповідниками. Час виконання завдання – 6-8 хвилин. Аркуші з відповідями команди подають журі, яке оцінює правильність записів.

1. **Cogito ergo sum** (когіто – ерго сум) (*Декарт*)
2. **Per aspera ad astra!** (пер аспера ад астра!) (*Сенека*)
3. **Oratores fiunt, poetae nascuntur** (ораторес фіунт, поета наскунтур) (*Цицерон*)
4. **Ars longa, vitae brevis** (арс лонга – віта бревіс)
5. **Sibi imperare — maximum imperium** (сібі імпераре – максимум імперіум) (*Цицерон*)
6. **Damnant, quod non intellegunt** (дамнант, квод нон інтеллегунт) (*Квінтіліан*)
7. **Cutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo** (гутта кават лапідем нон ві, сед сепе кадендо) (*Лукрецій*)
8. **Memento mori!** (мементо морі!) (*Геродот*)
9. **Historia est magistra vitae** (гісторія ест магістра віте)
10. **Repeticio est mater studiorum** (репетиціо ест матер студіорум)
11. **Scientia potentia est** (сцієнція потенція ест)
12. **Homo est dominus naturae** (гомо ест домінус натуре)
13. **Omne initium difficile est** (омне ініціум діффіціле ест)
14. **Sic transit gloria mundi** (сік транзіт глорія мунді)
15. **Aurea mediocritis** (ауреа медіокрітіс) (*Горацій*)
16. **Nulla dies sine linea** (нулла дієс сіне лінеа) (*Пліній Старший*)

Українські відповідники

1. Знання – сила.
2. Засуджують те, чого не розуміють.
3. Жодного дня без рядка.
4. Золота середина.
5. Усякий початок важкий.
6. Так минає людська слава.

7. Через терни - до зірок!
8. Історія – вчитель життя.
9. Життя коротке, а мистецтво вічне.
10. Володіти собою – найвища влада.
11. Пам'ятай, що ти смертний!
12. Мислю, отже існую.
13. Повторення – мати навчання.
14. Людина – вінець природи.
15. Крапля видовбує камінь не силою, а частим падінням.
16. Поетами народжуються, а ораторами стають.

*Спробуйте виголосити ці мудрі вислови мовою оригіналу. Сміливіше!
Усякий початок важкий!*

Відповіді до завдань конкурсу «Мовою оригіналу»

1. **Cogito ergo sum** (когіто – ерго сум). – Мислю, отже існую (*Декарт*)
2. **Per aspera ad astra!** (пер аспера ад астра!). – Через терни - до зірок! (*Сенека*)
3. **Oratores fiunt, poetae nascuntur** (ораторес фіунт, poetae наскунтур). – Поетами народжуються, а ораторами стають (*Цицерон*)
4. **Ars longa, vitae brevis** (арс лонга – віта бревіс). – Життя коротке, а мистецтво вічне.
5. **Sibi imperare — maximum imperium** (сібі імпераре – максимум імперіум). – Володіти собою – найвища влада (*Цицерон*).
6. **Damnant, quod non intellegunt** (дамнант, квод нон інтеллегант). – Засуджують те, чого не розуміють (*Квінтіліан*).
7. **Cutta cavat lapidem non vi, sed saepe cadendo** (гутта кават лапідем нон ві, сед сепе каденто). – Крапля видовбує камінь не силою, а частим падінням (*Лукрецій*).
8. **Memento mori!** (мементо морі!). – Пам'ятай, що ти смертний! (*Геродот*).
9. **Historia est magistra vitae** (гісторія ест магістра віте). – Історія – вчитель життя.
10. **Repeticio est mater studiorum** (репетиціо ест матер студіорум). – Повторення – мати навчання.
11. **Scientia potentia est** (сцієнція потенція ест). – Знання – сила.
12. **Homo est dominus naturae** (гомо ест домініус натуре). – Людина – вінець природи.
13. **Omne initium difficile est** (омне ініціум діффіціле ест). – Усякий початок важкий.
14. **Sic transit gloria mundi** (сік транзіт глорія мунді). – Так минає людська слава.
15. **Aurea mediocritis** (ауреа медіокрітіс). – Золота середина (*Горацій*)
16. **Nulla dies sine linea** (нулла діас сіне лінеа). – Жодного дня без рядка (*Пліній Старший*).

8. Конкурс «Будь точним у слові: закінчи думку»

Завдання конкурсу: прочитайте висловлювання славетних мислителів, учених, письменників про роль слова в житті людини. Поміркуйте над смислом цих афоризмів і сентенцій та спробуйте відтворити пропущені в них ключові слова. Час виконання 10 хвилин. Після перевірки правильні відповіді мають прозвучати.

1. Не може не бути ганебним безсилля допомогти собі словом, бо володіння словом є більш притаманним людській природі, ніж навіть володіння ... (Аристотель).
2. Найбільша цінність оратора – не тільки сказати те, що треба, а й не сказати того, ... (Цицерон).
3. Перш ніж це сказати іншим, скажи це ... (Сенека).
4. Хто ясно мислить, ясно і ... (Н. Буало).
5. Є два мистецтва, що можуть поставити людину на найвищий щабель пошани: одне - мистецтво полководця, друге - мистецтво вправного ... (Цицерон).
6. Ніколи не змінюється лише найвища мудрість і найбільша ... (Конфуцій).
7. Прекрасна думка втрачає свою цінність, якщо вона погано ... (Ф. Вольтер).
8. Усі скаржаться на свою пам'ять, проте ніхто не скаржиться на свій ... (Ф. Ларошфуко).
9. Як усі оратори, що ставлять собі за мету вичерпати тему, він вичерпав ... (О. Уайльд).
10. Слова – теж ... (Анатоль Франс).
11. Бесіда - найкраща вправа для ... (Л. Вовенарг).
12. Для інтелігентної людини погано говорити можна вважати таким саме непристойним, як не вміти ... (А. Чехов).
13. Обов'язок оратора говорити ... (Платон)
14. Ніколи не буваєш багатослівний, якщо говориш саме те, що ... (Ежен Делакура).
15. Хто володіє інформацією, той володіє світом. Хто володіє словом, той володіє нашими ... (Бертран Рассел).
16. Важко спілуватися з тими, хто постійно сперечається, але ще важче з тими, хто постійно ...
17. Бесіда - смачна ... у прісному тісті існування (О. Генрі)
18. Довга розмова так само не рухає справу, як довгий одяг не сприяє **ходьбі** (Ш. М. Талейран-Перігор).
19. Вуха базіки - решето, з якого все висипається через **рот** (П. Буаст).
20. Чимало скарбниць у світі відкривається, як Сезам казкового Алі-Баби, **словесним ключем** (А. Ван Дейк)
21. Поетами народжуються, ораторами ... (Цицерон).

Відповіді до завдань конкурсу
«Будь точним у слові: закінчи думку»

1. Не може не бути ганебним безсилля допомогти собі словом, бо володіння словом є більш притаманним людській природі, ніж навіть володіння тілом (*Аристотель*).
2. Найбільша цінність оратора – не тільки сказати те, що треба, а й не сказати того, чого не треба (*Цицерон*).
3. Перш ніж сказати це іншим, скажи це собі (*Сенека*).
4. Хто ясно мислить, ясно і говорить (*Н. Буало*).
5. Є два мистецтва, що можуть поставити людину на найвищий щабель пошани: одне - мистецтво полководця, друге - мистецтво вправного оратора (*Цицерон*).
6. Ніколи не змінюється лише найвища мудрість і найбільша дурість (*Конфуцій*).
7. Прекрасна думка втрачає свою цінність, якщо вона погано висловлена (*Ф. Вольтер*).
8. Усі скаржаться на свою пам'ять, проте ніхто не скаржиться на свій розум (*Ф. Ларошфуко*).
9. Як усі оратори, що ставлять собі за мету вичерпати тему, він вичерпав терпіння слухачів (*О. Уайльд*).
10. Бесіда - найкраща вправа для розуму (*Л. Вовенарг*).
11. Для інтелігентної людини погано говорити можна вважати таким саме непристойним, як не вміти читати і писати (*А. Чехов*).
12. Обов'язок оратора говорити правду (*Платон*).
13. Ніколи не буваєш багатослівний, якщо говориш саме те, що хочеш сказати (*Ежен Делакруа*).
14. Хто володіє інформацією, той володіє світом. Хто володіє словом, той володіє нашими серцями (*Бертран Рассел*).
15. Важко спілуватися з тими, хто постійно сперечається, але ще важче з тими, хто постійно з усім сказаним погоджується.
16. Бесіда - смачна родзинка у прісному тісті існування (*О. Генрі*).
17. Бесіда - смачна родзинка у прісному тісті існування (*О. Генрі*).
18. Довга розмова так само не рухає справу, як довгий одяг не сприяє ходьбі (*Ш. М. Талейран-Перігор*).
19. Вуха базіки - решето, з якого все висипається через рот (*П. Буаст*).
20. Чимало скарбниць у світі відкривається, як Сезам казкового Алі-Баби, словесним ключем (*А. Ван Дейк*).
21. Поетами народжуються, ораторами стають (*Цицерон*).

9. Конкурс «Дивнії перли»

Завдання гри: поміркуйте, за допомогою яких засобів виразності (риторичних фігур) твориться урочисте, піднесене або ж іронічне, знижене звучання наведених афоризмів. Розкладіть картки з висловлюваннями до відповідних скриньок: «Парадокс», «Каламбур», «Хіазм». Підготуйтеся до виразного читання кожної фрази. (Перед початком цього конкурсу слід актуалізувати поняття про названі риторичні фігури: до цього варто залучити глядачів і винагородити їх бонусними балами за ерудицію).

1. Заговори, щоб я тебе побачив (*Сократ*).
2. Ще не знати, що чим породжується: чи слова ділами, чи діла словами (*П. Загребельний*).
3. Люди схожі на слова: якщо не поставити їх на потрібне місце, вони втрачають своє значення (*П. Буаст*).
4. Гострий язик – єдина зброя, яка від щоденного вжитку стає лише гострішою (*У. Ірвінг*).
5. Мова дана людині для того, щоб приховувати свої думки (*Ш. М. Талейран-Перігор*).
6. Базика подібний до маятника: і того, й іншого необхідно спиняти (*Козьма Прутков*).
7. Люди поділяються на праведників, що вважають себе грішниками, та грішників, що вважають себе праведниками (*Л. Паскаль*).
8. Про турботи й невдачі не варто розповідати друзям. Краще розкажіть про це ворогам. По-перше, ви подаруєте їм кілька приємних хвилин. По-друге, ви можете бути певні, що вони вислухають вас до кінця (*Б. Шоу*).
9. Найгірше ми знаємо своїх близьких (*Ф. Моріак*).
10. Якщо дотримуєшся маленьких правил, то можна порушувати великі (*Дж. Оруел*).
11. Закохатися в дівчину можна з першого погляду, а розлюбити з першого слова.
12. Той, хто почав упевнено, закінчить сумнівами; хто починає в сумнівах, завершить шлях упевнено (*Френсіс Бекон*).
13. Те, що є в людині, безсумнівно, важливіше за те, що є у людини (*А. Шопенгауер*).
14. Бійся того, хто не відповів на твій удар (*Р. Кіплінг*).
15. Не буде другого шансу справити перше враження.
16. З точки зору молодості, життя є безкінечно довгим майбутнім; з точки зору старості - дуже коротким минулим (*А. Шопенгауер*).
17. Незрозуміло, чому по-англійськи піти легко, а говорити – важко.
18. Нема нічого страшнішого за необмежену владу в руках обмеженої людини (*В. Симоненко*).
19. З такими друзями і вороги не потрібні.
20. Каша в головах учнів дивним чином перетворюється у локшину на вухах учителів.

Відповіді до конкурсу «Дивнії перли»

Скринька «Парадокси»

- Заговори, щоб я тебе побачив (*Сократ*).

• Про турботи й невдачі не варто розповідати друзям. Краще розкажіть про це ворогам. По-перше, ви подаруєте їм кілька приємних хвилин. По-друге, ви можете бути певні, що вони вислухають вас до кінця (*Б. Шоу*).

- Мова дана людині для того, щоб приховувати свої думки (*Ш. М. Талейран-Перігор*).
- З такими друзями і вороги не потрібні.
- Бійся того, хто не відповів на твій удар (*Р. Кіплінг*).
- Найгірше ми знаємо своїх близьких (*Ф. Моріак*).
- Якщо дотримуєшся маленьких правил, то можна порушувати великі (*Дж. Оруел*).

Скринька «Каламбури»

• Люди схожі на слова: якщо не поставити їх на потрібне місце, вони втрачають своє значення (*П. Буаст*).

• Закохатися в дівчину можна з першого погляду, а розлюбити з першого слова.
• Гострий язик – єдина зброя, яка від щоденного вжитку стає лише гострішою (*У. Ірвінг*).

• Нема нічого страшнішого за необмежену владу в руках обмеженої людини (*В. Симоненко*).

- Не буде другого шансу справити перше враження.
- Незрозуміло, чому по-англійськи піти легко, а говорити – важко.
- Базика подібний до маятника: і того, й іншого необхідно спиняти (*Козьма Прутков*).
- Каша в головах учнів дивним чином перетворюється у локшину на вухах учителів.

Скринька «Хіязми»

• Ще не знати, що чим породжується: чи слова ділами, чи діла словами (*П. Загребельний*).

• Люди поділяються на праведників, що вважають себе грішниками, та грішників, що вважають себе праведниками (*Л. Паскаль*)

- Той, хто почав упевнено, закінчить сумнівами; хто починає в сумнівах, завершить шлях упевнено (*Френсіс Бекон*).

• З точки зору молодості, життя є безкінечно довгим майбутнім; з точки зору старості - дуже коротким минулим (*А. Шопенгауер*)

- Те, що є в людині, безсумнівно, важливіше за те, що є у людини (*А. Шопенгауер*)

10. Конкурс «Мозковий штурм»

На обдумування кожного питання, які оголошує ведучий, команди мають одну хвилину. Право відповідати першою одержує та команда, яка раніше просигналізувала про свою готовність. Якщо відповідь неточна або неповна, право відповіді переходить до команди-суперниці. Журі оцінює відповіді певною кількістю балів залежно від швидкості і правильності виконання завдань.

1. Що таке риторична формула? Зі скількох компонентів вона складається?

Відповідь: У класичній риторичній традиції склалися основні закони красномовства, які називають **риторичною формулою**. Законів риторики сім: концептуальний, закон моделювання аудиторії, стратегічний, тактичний, мовленнєвий, закон ефективної комунікації і системно-аналітичний. Послідовна дія цих семи законів

забезпечує системність і єдність продуктивної риторичної діяльності. Оволодіння мистецтвом красномовства слід починати саме з опанування **риторичної формули**.

2. Що таке модули публічного виступу?

Відповідь: Для успішності ораторського виступу промовець має подбати:
про створення власного позитивного образу перед слухачами (привернути **етосом** – засобами впливу, що апелюють до моральних принципів, до норм людської поведінки);
про логічність і доказовість промови (переконати **логосом** – засобами впливу, що апелюють до розуму);
про пробудження у слухачів тих почуттів, які зрештою сприяють закріпленню бажаного враження (схвилювати **пафосом** – засобами впливу, що апелюють до почуттів). **Логос, етос і пафос** – це три модули публічного виступу.

3. Серед промов славетного давньогрецького оратора Демосфена найбільш відомими є виступи проти македонського царя Філіппа II. Який жанр риторичних промов започаткували ці ораторські виступи Демосфена?

Відповідь: Гнівні послання Демосфена проти царя Філіппа в IV столітті до н. е. започаткували в риторичці окремий жанр – **філіппіки**, тобто викривальні промови.

За переказами, сам Філіпп Македонський, коли прочитав одну з них, зауважив: «Якби я чув Демосфена, я сам би проголосував за нього як за вождя у боротьбі проти мене». Цицерон, наслідуючи Демосфена, називав філіппіками свої промови, спрямовані проти Марка Антонія (у 44-43 роках до н. е.).

4. Що таке гомілетика?

Відповідь: У перекладі з грецької мови **гомілія** – це проповідь, бесіда. **Гомілетика** – окремий вид красномовства, мистецтво проповіді, а також наука про церковне красномовство.

5. У психології існує поняття «магічне число», або **число Міллера**, яке дорівнює 7+2. Чому промовець має його враховувати і як саме використовувати?

Відповідь: «Магічне число», або **число Міллера (7 + 2)** характеризує обсяг оперативної пам'яті людини. Саме таку кількість різних структурних одиниць інформації найпродуктивніше здатна утримувати людська пам'ять. Промовцеві «магічне число» підказує **оптимальну кількість слів** у реченні (повнозначних, а не службових). У наш час навіть у письмових текстах перевага надається «телеграфному стилю», оскільки встановлено, що найкраще сприймаються фрази з 10 - 13 слів, а інформація, висловлена реченнями довжиною понад 30 слів, слухачами практично не засвоюється.

6. Що таке «ефект рамки», або **закон межі**, і як його застосовує оратор, складаючи промову?

Відповідь: Суть «ефекту рамки», або «закону межі», полягає в тому, що найкраще запам'ятовується **початок і кінець промови**. На вступ і завершення промови відводиться разом, як правило, від 10% до 30% загальної тривалості виступу. Тим не менш приблизно 80% загального враження від самого оратора та його промови визначається саме цими частинами, при цьому від вступу залежить більше. Тому перші та останні фрази мають бути ретельно продумані. Крім того, «ефект рамки» стосується також і порядку розташування аргументів (доказів) в основній частині.

Цицерон писав, що майстерний оратор «...поставить найбільш важливі докази частково на початок, частково в кінець, а між ними розташує слабкі».

7. Що таке «римська кімната» і як вона допомагає запам'ятати текст промови?

Відповідь: Відомий оратор Цицерон з приводу мнемотехніки (правил запам'ятовування) писав: «...пам'ять на предмети – необхідна властивість оратора; і саме її ми й можемо укріпити за допомогою вміло розташованих образів, схоплюючи думки за цими образами, а зв'язок думок за розташуванням цих образів». Сам Цицерон успішно користувався цим методом. Зокрема, перед виступом у сенаті він тренувався у себе вдома, проголошуючи промову і переходячи при цьому з однієї кімнати в іншу. Щоразу, коли він переходив до наступної думки, робив невеличку паузу й подумки поєднував відповідний розділ промови з певним місцем своєї оселі. А при виступі у сенаті він знову подумки повторював свій шлях по домівці і міг виголосити всю промову, не користуючись записами. Асоціативний спосіб запам'ятовування, яким успішно користувався Цицерон, називають «римська кімната».

8. Що саме визначає промовець перед виступом за допомогою «правила 90 градусів»?

Відповідь: Оратор, що плідно попрацював перед виступом, гідний **головного місця** для виголошення промови. Воно завжди розташоване на центральній осі залу і на зручній відстані від перших рядів. Вибираючи головне місце, саме й слід згадати **"правило дев'яности градусів"**. Якщо витягнути руки до флангів глядацької зали, сектор охоплення аудиторії має бути приблизно 90 градусів. Коли підійти ближче, кут огляду наблизатиметься до 180 градусів, і в цьому випадку ті, хто сидить збоку, випадатимуть з поля зору промовця, увага до них послабиться, а слухачі з перших рядів, навпаки, надмірно напружаться. Якщо ж стати дуже далеко, кут охоплення наблизатиметься до 45 градусів і відстань для виступу буде незручною.

9. Що таке невербальні засоби спілкування?

Відповідь: **Невербальні засоби впливу** – це ті чинники спілкування, які безпосередньо не пов'язані з текстом (пози, жести, міміка, інтонація, зоровий контакт з аудиторією, мова простору, одягу, кольорів, стиль мовлення тощо). Саме вони відіграють надзвичайно важливу роль в успішному виголошенні промови.

10. Що таке публічна дистанція?

Відповідь: **Публічна дистанція** – це відкрита зона для виступу оратора перед великою аудиторією. Зазвичай вона становить 2,5 – 3 метри.

11. Конкурс «Майстер інтонації»

Уміння володіти своїм голосом – цим найдосконалішим природним інструментом – одне з найважливіших в арсеналі промовця. Видатний педагог Антон Макаренко писав у «Книзі для батьків»: «Я став справжнім майстром лише тоді, коли навчився говорити *Йди сюди* з 15-20 відтінками, коли навчився давати двадцять нюансів у постановці голосу». Наш наступний конкурс – для майстрів інтонації. Участь беруть по одному представнику від кожної команди.

Завдання, заздалегідь надруковані на окремих аркушах і вміщені в конвертах, кожна команда обирає сама (в довільній черговості):

Прочитайте текст (однаковий для всіх команд) від імені:

давньоримського оратора Цицерона, що уславився з-поміж іншого й гнівними філіппіками проти сенатора-змовника Катіліни (з викривальною інтонацією осуду й обурення);

незабутнього майстра «вишневих усмішок» Остапа Вишні (з іронічною інтонацією прихованого глузування, гумору, але без наміру образити);

видатного ритора, досконалого промовця Феофана Прокоповича (з поважною, величальною інтонацією радості й захоплення).

Увесь широкий спектр емоцій ви маєте передати лише за допомогою інтонації, не змінюючи текст. Допустимо (і навіть бажано) додати лише звертання-зачин і фінальний риторичний вигук.

... (звертання доберіть самі)

Тут, у цих стінах, відбувалося багато різних подій – величних і низьких, поважних і безглузвих, серйозних і смішних.

Ці стіни пам'ятають багатьох людей – учасників тих подій. Були серед них горді і підлі, яскраві і сірі, талановиті і бездарні.

Але такого, що діється тут нині, ще ніколи не було! Це вражає до глибини душі! Просто не можу мовчати! ...

Гра з глядачами. Поки представники команд готуються до виголошення своїх міні-промов і шліфують інтонаційну майстерність, ми теж випробуємо свої сили і позмагаємося в умінні виразити глибокий (і часто прихований) зміст, підтекст, а також емоційне ставлення до певного поняття лише за допомогою голосу. Отже, перед вами на екрані (на дошці, плакаті) лише кілька слів: ***Це гра. Це гра? Це гра?! Це гра! Це гра... І це гра! І це гра? Так, це гра! ...Це гра...***

Спробуйте, змінюючи тембр і мелодику голосу, вимовити їх з інтонацією *радості, здивування, захоплення, роздратування, гніву, обурення, іронії, сарказму, втоми* тощо. А допоможуть нам у цьому знаки пунктуації, що «відтворюють» інтонацію на письмі.

Журі заохочує володарів кращих акторських здібностей бонусними балами.

12. Фінальний конкурс «Оратори, до бою!»

Кажуть, найкращий експромт – це добре підготований експромт. Сподіваємося, наші гравці підтвердять цю парадоксальну думку й доведуть, що їм до снаги виголосити блискучу промову, на підготовку якої в них є лише п'ять хвилин. Отже, тема вашого виступу **«Слова – теж вчинки»** (Анатоль Франс). Регламент виступу – до трьох хвилин. Журі, оцінюючи

промови, керуватиметься критеріями змістовності, логічності, виразності мовлення, оригінальності доказів, своєрідності стилю, вправності й чистоти вимови. Участь беруть по одному гравцю від кожної команди.

Ігри-конкурси для глядачів

Глядачі – активні учасники навчальної гри, а не лише пасивні спостерігачі. Їх внесок до скарбнички балів своєї команди може бути досить вагомим, а зацікавленість й активність дуже високими, якщо вони теж будуть залучені до участі у конкурсах. Це можуть бути, наприклад, конкурси-аукціони «Доберіть фразеологізми зі словом ...», «Назвіть перифрази ...», «Звертання в народних піснях», «Звертання в українській поезії», «Хто точніший», ігри «Упізнай автора», «Упізнай промовця» тощо.

III. Підведення підсумків турніру. Нагородження переможців.

IV. Рефлексія. Аналіз вражень, результатів навчальної гри.

Література:

1. Бабич Н. Д. Практична стилістика і культура української мови. — Львів: Світ, 2003.
2. Єлисовенко Ю. П. Ораторське мистецтво: постановка голосу й мовлення: Навч. посіб. / За ред. В. В. Різуна. – К., 2008.
3. Караман С. О., Караман О. В. Орфоепічний тренінг. Фонетика. Орфоепія. Стилiстика. Риторика. Завдання і вправи: Навчальний посiбник. 3-тє видання перероб. і доп. – КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2009. – 184 с.
4. Колотiлова Н. А. Риторика. – К., 2007. - 232 с.
5. Корж Н. Г., Луцька Ф. Й. Из скарбниці античної мудрості. – К.: Вища шк. Головне вид-во, 1988. – 320 с.
6. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: Навч. посiб. – К., 2003. - С. 133 - 170.
7. Остапченко О. В., Остапченко В. І. Істина народжується в змаганні. Українська мова в цікавих цифрах і фактах, загадках і запитаннях, іграх і конкурсах: Практ. посiб. – К.: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2008. – 120 с.
8. «Українська мова». Енциклопедія. - К.: «Укр. енцикл.», 2000. – 752 с.
9. Шевчук В. Из вершин та низин. Книжка цікавих фактів із історії української літератури. – К.: Дніпро, 1990.